

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Teoretické problémy a historické vnímání práva vlastnit majetek v zrcadle 20. století.[1]

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod byla přijata 4. listopadu 1950. První „novela“ – Dodatkový protokol č. 1, kterým se zajišťuje i ochrana vlastnického práva, byl přijat již dva roky poté, dne 20. března 1952. Ochrana práva vlastnit majetek byla zvažována již při přípravě původní Úmluvy, ale členské státy Rady Evropy se nemohly shodnout na znění textu. Úmluva měla nejdříve převzít znění článku 17 Všeobecné deklarace lidských práv, schválené OSN dne 10. 12. 1948, který zní:

„1. Každý má právo vlastnit majetek jak sám, tak spolu s jinými.

2. Nikdo nesmí být svévolně zbaven svého majetku.“

Tohoto ostrého znění se státy Rady Evropy zalekly. I v západní Evropě byly myšlenky socialismu živé a úvahy o kolektivizaci a znárodnování majetku státem se zdály být legitimní. Otázka proporcionality mezi ochranou soukromého vlastnictví a možností tento majetek soukromému vlastníkovvi odebrat byla vykládána tak zvanou teorií „veřejných statků“. Podle ní mohl stát vlastnictví omezit. Do jaké míry je k tomuto omezení stát oprávněn, bylo velkou právní otázkou první poloviny dvacátého století.[2] V právní teorii se otázka liberálního konceptu vlastnictví traduje již od doby Johna Locka.[3] V již zmíněné první polovině dvacátého století se však tato teorie dostala do konfrontace s legislativní praxí, která začala tvrdit, že přerozdělování statků v zájmu veřejného blaha je nejen ospravedlnitelné, ale přímo nutné. Byl to americký plán Nového údělu presidenta D. Roosevelta, který rozhodl, že je v zájmu ekonomicky znevýhodněných stran, aby určité statky byly redistribuovány. Tato ekonomická teorie našla svoje legislativní vyjádření v řadě amerických zákonů jak na federální, tak na státní úrovni. Tyto zákony ovšem narazily na mimořádně tuhý odpor amerických soudů, obhajujících právě liberalistickou koncepci vlastnictví jako výrazu filosofie laissez-faire.[4] Vlastnictví majetku bylo totiž soudci původního Nejvyššího soudu USA ztotožněno s uchováním politických svobod. [5] Tento tuhý odpor Nejvyššího soudu USA byl zlomen až tím, že se prezidentovi podařilo zvýšit zákonem stanovený počet soudců Nejvyššího soudu a takto získaná místa „politicky ošetřit“.

Spojené státy americké byly založeny na myšlence soukromého vlastnictví a na jeho absolutní ochraně. Zakladatelé USA vycházeli z toho, že je to právě vlastnictví, co umožňuje jednotlivcům a organizacím vykonávat jejich další práva a využívat svobodu, kterou majetek nabízí.[6] Již zmíněný Nový údel přinesl nesmírné množství restrikcí, různých „povolovacích režimů“, jejichž efektem bylo, že vlastníci mohli začít užívat svůj majetek, jen pokud jim to bylo povoleno vládou. Státu byla dána ohromná a často svévolná moc a bylo na vlastnících, aby se pomocí řady nákladných procesů opětovně domohli plného užívání svých vlastnických práv. Tento proces obnovy plného vlastnictví stále není u konce. Omezení v nakládání s majetkem se týkala především majetku nemovitého. I v současné době americká vláda podporuje faktické vyvlastňování – i když za náhradu – v těch případech, kdy soukromý majetek překáží tak zvanému „veřejnému zájmu“, tedy, když má být realizován projekt, který má přinést vytvoření nových pracovních míst a tím i nové daňové příjmy.

S dědictvím amerického Nového úřadu se musela vyrovnat i poválečná Evropa a dlužno říci, že ve formě judikatury Evropského soudu pro lidská práva se s tímto dědictvím vyrovnává dodnes.

Právo na ochranu majetku, respektive na pokojné užívání majetku, je v Úmluvě charakterizováno naprosto jinak než jakákoliv jiná práva. U ostatních práv, jak jsou na příklad definována v čl. 3 - zákazu nelidského zacházení a práva na život, je zřejmé, že každý má garantováno alespoň minimum těchto práv. Právo pokojně užívat majetek negarantuje žádné osobě, že je oprávněna vůbec něco vlastnit nebo že musí vlastnit alespoň něco: je jí zaručováno, že pokud něco vlastní, tak je jejímu vlastnictví přiznána alespoň jistá minimální ochrana. Vlastnické právo, jak je zakotveno v Úmluvě, tedy není žádným sociálním právem tak, jak to interpretují zejména levicově orientovaní právníci, kterým je myšlenka Nového úřadu a dalších právních tradic, založených na zásadách státu do práv jednotlivce, blízká.

Ideje různé míry ochrany vlastnictví majetku jsou stále živé i dnes. Fundamentálním dílem je z tohoto hlediska rozdělení vlastnictví dle ochrany, která má být dle názoru autora této teorie vlastnictví udělena, do čtyř kategorií. Stalo se tak v zásadním článku H. Schemerse, který je ovšem dle názoru autorky práce značně poplatný době svého vzniku - roku 1988. H. Schemers rozdělil vlastnictví do těchto kategorií:[7]

a) Vlastnictví nutné k uspokojení soukromého života. Autor uvádí, že vláda v žádném případě není oprávněna zasahovat do soukromého vlastnictví, které každá osoba potřebuje k rozvoji svého soukromého života. Co je „rozvoj soukromého života“ je ovšem relativní pojem. Zatímco v evropských končinách jsou lednička a televize považovány za naprostou nezbytnost, v některých afrických zemích se takovéto vybavení může jevit jako luxus a takovému vlastnictví může být ochrana přiznána či odejmuta.

b) Výdělek a úspory pocházející z práce. Lidé, kteří omezují svoji současnou spotřebu pro zajištění stáří a pro svou budoucí spotřebu, nemají být státem za svoje odpovědné jednání penalizováni. Tato část jejich vlastnictví má rovněž požívat absolutní ochrany.

c) Dědictví je lidským právem testátora nakládat svým majetkem dle jeho přání. Zde dle autora studie neexistuje důvod, proč by právo dědiců na dědictví mělo být základním lidským právem. Dědictví bývá obvykle tak zdaněno, že můžeme mluvit o jeho částečné nacionalizaci. Toto jednání vlády je dle autora plně legitimní právě proto, že se nejedná o základní lidské právo.

d) Příjem a úspory pocházející z kapitálu, takže nejsou přímo spojeny s prací. Takovému majetku může být ochrana vlastnictví odepřena.

Jak je vidět, ještě v druhé polovině osmdesátých let 20. století je v Evropě plně konformní výklad vlastnických práv v tom smyslu, že majetek pocházející z jiných zdrojů než pokud možno z fyzické práce je zavrženíhodný. V tomto směru by bylo velmi zajímavé zhodnotit, jaký posun do vnímání vlastnictví a jeho ochrany přinesly zejména informační technologie začátku 21. století, u nichž se o „vlastnictví“ ve smyslu vlastnictví fyzické věci dá hovořit jen velmi zřídka. Zdá se, že na posun vnímání, co je a co není vlastnictví a které vlastnictví je a které není hodno ochrany, zareagoval i Evropský soud pro lidská práva. O tom svědčí například i jeho judikatura ve směru problematiky vlastnictví nemovitostí a vyváženosti vlastnických práv vlastníků domů a nájemníků.

I v této judikatuře se však pochyby ohledně toho, zda právo vlastnit majetek je lidským právem, objevují. V případě Marie Hutten - Czapské proti Polské republice připojil pouze jediný soudce svoje nesouhlasné stanovisko k hodnocení případu Velkým senátem Soudu. Velký Senát dovodil, že každý vlastník má právo na to, aby mu z majetku plynul přiměřený zisk. Svoje stanovisko odůvodnil soudce s minoritním názorem V. Zagrebelsky takto:

„.....Na otázku, zda z „pokojného užívání svého majetku“ vyplývá „nárok na dosahování zisku ze

svého majetku“, je nutno odpovědět negativně. Není zde prostor pro řešení „společenské funkce vlastnictví“, ačkoli ustanovení v tomto smyslu je nedílnou součástí mnoha moderních ústav. Stačí konstatovat, že čistý zisk vlastníka – jinými slovy, příjem získaný nikoli za jím poskytnuté služby – je pro nájemce nevyhnutelně platba, za kterou neobdrží žádnou protihodnotu. Jak může tedy být pronajímatelovým lidským právem?“

S tímto názorem soudce lze obsáhle diskutovat, zejména s ohledem na jeho tvrzení, že nájemce neobdrží žádné protiplnění za to, že platí nájemné. Užívání cizího majetku a omezení vlastního vlastnického práva ve prospěch nájemce (neboť ten vlastník, který svůj majetek pronajme, jej již nemůže užívat sám) je dle názoru autorky klasickým protiplněním. Ke generování zisku z vlastněného majetku třeba říci, že pokud by mělo dojít k popření této úlohy majetku, došlo by k popření úlohy majetku jako takového.

Jestliže se podíváme na dnešní spory o ochranu majetku a o oprávnění státu inherovat do vlastnického práva tak, tomu je na příklad ve sporu majitelů domů a nájemníků, je zřejmé, že se jedná o zásadní ideologický rozpor, který je posledním dozvukem velkých sociálních reforem a z toho vyplývajících pokusů o reformy právní. I když zdaleka ne všechny sociální reformy je možno považovat za neúspěšné, zásahy do vlastnického práva přinesly ve 20. století tristní následky – ekonomie, založené na znárodnění a dalších restrikcích, skončily ekonomickým fiaskem provázeným často vzestupem totalitního režimu. Z tohoto úhlu pohledu je potřeba pohlížet i na současné spory ohledně míry regulace vlastnického práva a u vědomí historické zkušenosti je třeba je pojmenovat skutečnými jmény: regulace, a to zejména regulace smluvních vztahů, je krokem do minulosti. Odklon od regulace vlastnictví – ovšem při přísném zachování všech atributů právního státu – je krokem do budoucna. I toto může být poučením z nedávno silně medializované tak zvané „Křišťálové noci“, při níž došlo k masovým vraždám Židů v nacistickém Německu. Média svorně zapomněla na to, že skutečným důvodem masových vražd nebyly uměle implantované rasové předsudky, ale především fakt, že ani předchozí rozsáhlé „židovské daně“ nebyly schopny udržet krachující ekonomiku Velkoněmecké říše nad vodou, takže bylo nutno přistoupit k úplnému fyzickému vyhlazení vlastníků tak, aby skutečná nacionalizace, rozuměj přesun vlastnického práva ze soukromých rukou do státních rukou, byla dokončena.

JUDr. Klára Veselá Samková
advokátka
Klara.vesela@lawyers.cz

[1] Článek vychází z disertační práce autorky, obhajované na katedře Právní teorie PF MU Brno, na téma „Obhajoba lidských práv“, v akademickém roce 2007/2008.

[2] Tuto otázku masivně zpracoval a rozvinul ve svou teorii práva vlastnit majetek jako nezadatelného lidského práva Henry David Thoreau (1817 – 1860). Aplikací teorie přirozených práv člověka dospěl k názoru, že vláda nemá žádnou vyšší autoritu nad životem a majetkem lidí. In: Šíma, J. – editor, Právo a obrana jako zboží na trhu, Liberální institut, Praha 1999, str. 34 a násl., a zde citované dílo Thoreau, H.D., On the duty of Civil Disobedience.

[3] Locke, J. Second treatise on Government, 1968, in: Rook., D. Properte Law and Human Rights, Blackstone Press, London 2001, str. 3.

[4] Rook., D. Property Law and Human Rights, Blackstone Press, London 2001, str. 3.

[5] Ely, J.W., The Guardian of Every Other Rights. A Constitutional History of Property Rights, New

York, Oxford University Press, 1998, str. 17

[6] Eagle, J.S. – Zrození hnutí za vlastnická práva - viz:

http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=5245 (www.cato.org, - publications – policy studies – policy analysis – no 558), navštíveno 20. 8. 2007

[7] Schemers, H. „The international protection or the right of property in Manchester, F. and Petzold, H. (eds), „Protecting Human Rights: The European dimension, Köln, Varle Heymanns Verlag KG, 1988, p. 565 – 580, převzato z Rokos, D. Property law and Human Rights, Blackstone´s Human Rights Series, Blackstone Press, London 2001, str. 7 a násl.

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Neoprávněné přijímání vkladů – III. část](#)
- [Neoprávněné přijímání vkladů – II. část](#)
- [Neoprávněné přijímání vkladů – I. část](#)
- [Ubytování nezletilých sportovců v hostitelských rodinách](#)
- [Pasivní legitimace v řízeních o určení vlastnictví k obchodnímu či družstevnímu podílu](#)
- [Nové povinnosti pro influencery a další tvůrce dle Rady pro rozhlasové a televizní vysílání](#)
- [Problematika změny doručovací adresy osob ve výkonu trestu odnětí svobody](#)
- [Zdvojení smluvní pokuty za porušení téže smluvní povinnosti ve smlouvě o dílo](#)
- [Jaké právní následky zakládá skutečnost, že na zasedání nejvyššího orgánu spolku nejsou úmyslně pozváni všichni jeho členové s hlasovacím právem?](#)
- [Styk s rodičem proti vůli nezletilého dítěte v judikatuře Ústavního soudu](#)
- [Ochrana klimatu a výroba zboží v roce 2024: uhlíkové clo a změny v emisních povolenkách](#)